

PREDGOVOR

Naslov ove knjige – *O mračnom slomu* – objavljene prvi put 1991. u izdavačkoj kući Ob, izvučen je iz jednog čuvenog Malarmeovog stiha, stiha iz pesme *Grob Edgara Poa*:

Mirna steno što pade u mračnome slomu¹

Nekoliko godina kasnije, u izdavačkoj kući P.O.L. objavio sam roman čiji je naslov: *Mirna stena*.

Kao što vidite, preostaje mi samo da objavim esej pod kratkim naslovom *Pade pa da*, u tri koraka, iscrpim resurse jednog jedinog Malarmeovog stiha.

Ali moguće je da reč »pade« bude latentno prisutna u ovoj knjizi, koju su izdavači uskrsnuli dvadeset godina nakon njenog nastanka/nestanka, na čemu im toplo zahvaljujem. Njena polazna tačka je, prosto rečeno, »pad« Sovjetskog Saveza, započet bez sumnje 1989, a potpuno dovršen 1991. Taj je kraj ovde nazvan »Mračnim slomom«.

Zašto »slom«? Zato što objektivni proces koji je stavio tačku na jednu Državu, na jednu Imperiju što je netom pre toga još uvek bila »supersila« koja sa drugom »supersilom« (Sjedinjenim Državama) deli jedan oblik vlasti nad celom planetom, taj objektivni proces, dakle, nipošto nije bio rezultat neke vidljive protivrečnosti, neke narodne bune, nekog potresa koji bi spadao u političke ili istorijske događaje. Ta se strahovita građevina na neki

način urušila u samu sebe. Sami njeni rukovodioci, s Gorbačovom i, još bolje, s Jeljcinom na čelu, aktivno su doprinieli njenom usmrćivanju.

Gorbačov, intelektualac pun dobrih namera, mada je othranjen u haremu aparatčika, sanjao je o tome da ga njegovi parnjaci iz zapadnog sveta konačno procene kao pristojnog, civilizovanog čoveka sa kojim je prihvatljivo družiti se. Želeo je da stavi tačku na sliku Brežnjevljeve Rusije, sliku koja je preovladavala u našim zemljama: ne baš prijatne mešavine potpune inercije i ograničene brutalnosti. Uz pomoć parola kao što su »transparentnost« i »reforma«, Gorbačov je naterao umornu birokratiju SSSR-a da napravi prve korake u korišćenju neopisivog parlamentarnog žargona »demokratije«. I u tom svojstvu je ostao cenjena figura kod nas, iako ogromna većina Rusa, prema njemu i katastrofi kojoj je dao zamajac – i u kojoj oni, masa ljudi, nisu odigrali praktično nikakvu ulogu – oseća samo neku vrstu iznenađenog prezira.

Istina je, iako se ta činjenica može oceniti kao veoma žalosna, da je, za istu tu većinu, Staljin ostao velika ruska figura xx veka, što baš i nije saglasno sa glorifikacijom Gorbačova na Zapadu.

Jeljcin, lukavi i nasilni alkoholičar, u mnogo većoj meri pripada tim ruskim narodnim tradicijama, premda je to bio u stilu velikog bandita. Naposljetku, tu se može uočiti, u neku ruku, duhovni značaj kriminalnog podzemlja, koliko u romanima Dostojevskog toliko i u Šalamovljevim pričama, podjednako, avaj, pod Staljinom kao i pod carevima. Jeljcin, pokretan duhovnošću te vrste, izgurao je napolje nemoćnog civilizovanog čoveka i tako došao do onoga što je svima razumljivo: sveobuhvatne korupcije, čija je srž bila prodaja, u delovima i na komad, čitavog sovjetskog proizvodnog aparata. Jeljcin je radio na tome da na scenu stupi jedna nova ličnost: milijarder u dolarima, netom potekao iz redova pokojne

komunističke partije. I, povodeći se za onom ličnošću iz Svetog pisma koja tvrdi da nema ničeg novog pod suncem, ti su postboljševički milijarderi, kao da, nakon dugog i čudnovatog prekida, usvajaju način života ruskog plemstva od pre Prvog svetskog rata, počeli da troše novac na Azurnoj obali.

Te su ličnosti pokazale celom svetu da je propast zaista sveobuhvatna, jer se u neku ruku počinjalo od nule. Uskoro su uostalom, uz veliku pompu, popovi i gubernatori, preobraćeni i uvedeni u polumafijaške poslove, počeli da u zemlji Sovjeta i petogodišnjih planova, u onome što je bilo živo središte Treće Internacionale i srce »socijalističkog tabora«, reafirmišu večne vrednosti Svete Rusije, dok su tu i tamo – ali nikada svuda – ljudi rušili Lenjinove kipove.

Sada se postavlja pitanje, zašto nazvati mračnim to večno vraćanje istog? Zato što smisao tog kraha, iako nije imao nikakav antogonistički uzrok, iako ga nije izazvala neka nova politička snaga, iako uglavnom proishodi iz toga što su povlašćeni i rukovodioci iz sovjetskog sveta bacili peškir, odlučili da valja završiti sa pričom koju su nasledili od Lenjina i Staljina, jeste i ostaje zagonetka.

Prirodno, provereni antikomunisti i antisovjeti imaju gotovo objašnjenje: sovjetska konstrukcija, nametnuta ruskom narodu pomoću nezamislivog Terora, bila je osuđena na potpuni neuspeh, čega su čak i rukovodioci te konstrukcije na kraju postali svesni.

Možda, možda. Ali »neuspeh« čega tačno? Bilans novog toka stvari u Rusiji toliko je žalostan da »demokratska« štampa pokušava da nas uveri kako je to tako zato što sadašnji režim, sa autokratom Putinom na čelu, u neku ruku obnavlja staljinistički režim. To je ipak samo šala. Treba pogledati stvarima u lice: u odnosu na osamdesete godine, prosečni životni vek u Rusiji kraći je za gotovo deset godina. Penzije i plate se isplaćuju veoma neredovno.

Život, naročito u unutrašnjosti, mnogo je teži nego ranije. Obrazovni sistem je bedan. Alkoholizam i narkomanija su eksplodirali u celoj zemlji. Nezaposlenost je veća nego ikada. Velike škole za matematičare i fizičare, koje su širile intelektualnu slavu sssr-a, okrenule su se ka Zapadu. I sama sovjetska vojska je u stanju raspadanja, budući da je stekla naviku da prodaje svoje oružje onome ko ponudi više radije nego da razmišlja da ga upotrebi. Kako često kažu Rusi: »Nekad smo bili strah i trepet za sve, a danas nas vide kao nerazvijene, prezira dostojne«.

Koji bi politički rukovodilac, kakva god da je njegova politička orijentacija, mogao da se hvali time što posle velike ratne pobede protiv nacističke ratne mašinerije, one koja je pregazila – između ostalih – i Francuze, što posle četrdest godina deljenja hegemonije nad svetom, lansiranja prvog satelita, raketa, atomskog oružja, posedovanja ideoloških i političkih vazala u pola Evrope, Rusiju danas, nakon dvadeset godina kapitalizma, obično svrstavaju u rubriku zemalja »u razvoju«?

Da, za sam ruski narod, ovih poslednjih dvadeset godina potvrđuju da je objektivno reč o slomu, koji je nemoguće pripisati »produženju« prethodnog režima, već se mora kratko i jasno upisati na račun njegovog neobičnog kraha bez borbe bilo koje vrste.

U eseju koji je pred vama o ovom se pitanju nudi nekoliko hipoteza, od kojih glavna glasi da je sovjetski režim bio mrtav znatno pre svoje »zvanične« smrti; da je, naime, ono što je cementiralo i njegovu moć i užasno nasilje, što je tu zemlju činilo do tada neviđenom voljnom konstrukcijom, nekom vrstom nasilnog otklona od svih uspostavljenih istorijskih modela, poticalo od vitalnosti jedne Ideje, komunističke, čije je postajanje te 1989. godine već u prethodnih barem tridesetak godina prestalo da se otelotvoruje kroz postignuća, stagniranja, pa čak i zločine sovjetske države.

Taj mrak je, dakle, barem delimično, mrak jedne vidljive smrti – smrti oblika sovjetske države – koja prikriva jednu drugu, skriveniju smrt: smrt Ideje koja je, kako se pretpostavlja, u načelu te države. Počev od toga se ja zanimam za apstraktne kategorije koje su takođe u igri u tome raskoraku smrti (Moć, Pravo, komunistička politika, oblik Partija, pojmovi – i sami nerazgovetni – poraza i pobeđe).

Pitam se i da li je ta Ideja mogla da pokuša da se ponovo rodi negde drugde, da li ima budućnost, kakav je zapravo bio njen odnos sa moći, sa državom, po čemu nam njeni obrati odgovaraju, na koji put mišljenja navode.

Od tada sam nastavio da umujem o toj pustolovini, jedinjoj koja je dala smisao celokupnom xx veku. Produbio sam i varirao analize i javne intervencije koje sam smatrao nužnim. Ali ne nameravam da se odreknem nacrtu koji ćete pročitati.

— *Alen Badiju*
Avinjon, jul 2012.

SMRT KOMUNIZMA?

I

Hoće li nas prizivanje smrti odvesti do prikladnog imenovanja onoga čega smo svedoci? Ali jesmo li samo svedoci? I uostalom, ko je to »mi« koje ispitujem, i o kojem treba reći šta je? Više ne postoji »mi«, odavno više ne postoji. »Mi« je bilo na zalasku mnogo pre »smrti komunizma«. Ili, bolje rečeno, raspad sovjetske partijske države nije ništa više od objektivnog kristalisanja (pošto je objektivnost, predstavljanje, uvek država, ili stanje², stanje situacije) da je određeno promišljanje toga »mi« nedelatno već više od dvadeset godina. Jer je to »mi komunisti«, kao nominalno pojašnjenje dodato onome »mi revolucionari«, pak davalo političku i subjektivnu snagu onome »mi« kao krajnjoj referenci, tom »mi« klase, tom »mi proleterii« koje niko ne izgovara, ali koje je svaka idealna zajednica postavljala iznad sebe kao istorijski aksiom. Ili da to drugačije kažemo: Mi, verni događaju iz oktobra 1917.

Kad kažem »mi komunisti«, a još mnogo više kad razmišljam o Lenjinu (razmišljam o njegovoj misli, a ne o njegovim privremenim kipovima, iako me niko nikad neće naterati da kažem »Sankt Peterburg«) ili o ruskoj revoluciji, nije Partija ono o čemu razmišljam, Partija protiv koje sam se uvek borio, koju sam uvek smatrao onim što nikada nije prestala da bude: mesto jedne u isti mah kolebljive i brutalne politike, jedne nadmene nesposobnosti. Još manje je tu reč o SSSR-u, sivom des-

potskom totalitetu, vraćanju Oktobra u njegovu suprotnost (politika pod uslovom da je Lenjinova, pobunjeničko osvajanje, oboje izvrnuto u policijsko slepilo države). Odluke proistekle iz mišljenja, i njihov doprinos više ili manje tajnoj nomenklaturi, prethode institucionalnim figurama. Izlaganje, mnoštvenost bez pojma, nikada nije u celosti obuhvaćeno predstavljanjem. Ne, nije to bilo pitanje entiteta koji se mogu lokalizovati, aparata ili simbola. Tu se radilo o nečemu što je imalo moć da nas drži uspravnima u mišljenju. Jer za mišljenje uopšte nije bilo drugog zamislivog »mi« do onoga iz učenja komunizma. »Komunizam« je označavao stvarnu istoriju toga »mi«. Tako sam kao tinejdžer razumevao grubu Sartrovu maksimu: »Svaki antikomunista je pas«. Zato što je svaki antikomunista time ispoljavao mržnju prema tome »mi«, tvrdoglavu upornost da postoji samo u granicama vlasništva nad samim sobom – što je uvek vlasništvo nad nekim dobrima.

Danas, univerzalni latentni iskaz glasi da je svaki komunista pas. Ali to nije važno – ili nije važno više od istorijske ljage na jednoj plemenitoj reči, što je, napokon, sudbina reči, naročito onih najplemenitijih: da budu provlačene kroz krv i blato. To nije važno zato što je figura onog »mi«, figura kojoj je ta reč bila posvećena, odavno nestala. I što stoga ta reč sada pokriva samo predstavljanje, partiju, državu, neminovnu uzurpaciju, pomoću umrtvljujućeg sputavanja Jednog, koje je jednom bilo početna slava mnoštvenog. »Smrt komunizma« znači da, na dugi rok, ono što je umrlo u izlaganju – emblematsko »mi« pod kojim od Oktobra, ili od 1793. godine, političko mišljenje uslovljava filozofiju zajednice – to mora da umre i u predstavljanju. Ono što više nema snagu čistog mnoštvenog ne može dugo da zadrži moći Jednog. Tome se moramo radovati: tu je reč o smrtnosti strukturalnih kapaciteta uzurpacije.

Dakle, u državnom poretku (stvari) svakako postoji, ako hoćete, »smrt komunizma«. Ali za mišljenje je to tek druga smrt. Izvan države, u samom srcu amblema i prevrata, »komunizam« već odavno označava samo grob jednog sekularnog »mi«. O tome da je ta smrt druga svedoči jedna izuzetna činjenica, koja je stvarna, mada je misaone prirode: »smrt komunizma« je na jezičkoj ravni vatreno povezana sa »raspadom sovjetske imperije«. To što je »komunizam« tako spojen sa »imperijom« u sudbini onoga što je smrtno – pošto je subjektivno »komunizam« označavao univerzalnu zajednicu, kraj klasa i, dakle, nešto suprotno svakoj imperiji – dokazuje da je ta smrt tek događaj-smrt onoga što je već mrtvo.

»Događaj«? Da li smrt dozvoljava sebi da dođe, ili da se odigra, u obliku događaja? I šta reći o jednoj tako drugoj ili sekundarnoj smrti? Držim da je ta smrt činjenica, dokaz dubinske pripadnosti neutralnoj plastičnosti prirodnog bića. Sve umire, to znači i sledeće: nijedna smrt nije događaj. Smrt se nalazi na strani mnoštvenog bića, njegovog neminovnog raspadanja. Smrt je povratak mnoštvenog u prazninu iz koje je sazdano. Smrt spada u nadležnost zakona o mnoštvenoj (ili matematičkoj) suštini bića kao bića, ona je ravnodušna prema postojanju. *Homo liber de nulla re minus quam de morte cogitat*, da, Spinoza je bio potpuno u pravu. Nema se šta *promišljati* u smrti, bilo da je to smrt neke imperije, ili intrinzična ništavnost bića.

Svaki događaj je beskonačan predlog, u radikalnom obliku jedne jedinstvenosti i jednog suplementa. Svako od nas oseća, i to ne bez strepnje, da nam raspadanja koja se upravo događaju ne predlažu ništa. U Poljskoj se odigrao jedan događaj, između štrajkova u Gdanjsku (ili čak i ranije, tokom nastanka KOR-a, izumevanja jednog inovativnog *puta* među intelektualcima i radnicima) i državnog udara Jaruzelskog. Postojao je i nacrt jednog

dogadaja u Nemačkoj, tokom demonstracija u Lajpcigu. U samoj Rusiji se odigrao nesigurni pokušaj rudara iz Vorkute. Ali nikakve pouzdane istine ne beše u tim zbivanjima, tako da sve ostaje nerazrešivo. Zatim dolaze Valensa, papa, Helmut Kol, Jeljcin... Ko će se usuditi da ova vlastita imena tumači u prasku, ili u bljesku, jednog događajnog predloga? Ko može da navede jedan jedini neslućeni iskaz, jedno jedino imenovanje bez presedana, u eroziji, istovremeno iznenadnoj i mlitavoj, nedeljivoj i zbrkanoj, despotskog oblika partijske države? Te će godine ostati primeri za to da nagla i sveobuhvatna promena u situaciji ne znači nipošto da joj je podarena blagodan događaja. Voleo sam to što smo nekada, kako bismo zadržali odstojanje u odnosu na te »pokrete« u kojima je javno mnjenje uživalo, govorili: »nije crveno sve što se kreće« (»tout ce qui bouge n'est pas rouge«). U vedrom duhu toga pojma, recimo da nije događaj sve što menja, i da iznenađenje, brzina, nered, mogu da budu samo simulakrumi događaja, a ne njegovo obećanje istine. Simulakrum »rumunske revolucije«, prepoznat od tada pa nadalje, takođe je paradigma. Zapravo, dešava se samo to da ono što je bilo subjektivno mrtvo mora da uđe u državu smrti i da tamo konačno bude prepoznato.

Naposletku, kako bi »smrt komunizma« mogla da bude ime nekog događaja, kad je primetno da je svaki istorijski događaj komunistički, utoliko što »komunistički« označava trans-vremensku subjektivnost emancipacije? Svakako, *osobenoj* figuri, što je sačinjavaju potomstvo Oktobra 1917. i »mi komunisti«, odavno je istekao rok trajanja (kada tačno? Osetljivo pitanje, koje ne spada u područje filozofskog, već političkog, koje jedino, sa staništa propisa koji ga obavezuje, *promišlja* šupljikavu periodičnost političke subjektivnosti.³ U mojim očima u svakom slučaju, barem od maja 1968. godine, kad je reč o Francuskoj). Ali u filozofskom smislu, »komunistički« se